

YAPAY ZEKÂ MODELLERİNİN TEFSİR TARİHİ ÖZELİNDE İNCELENMESİ

Sevim GELGEÇ *

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi, **Geliş Tarihi:** 12 Kasım 2024, **Kabul Tarihi:** 18 Aralık 2024, **Yayın Tarihi:** 31 Aralık 2024, **Atf:** Gelgeç, Sevim. "Yapay Zekâ Modellerinin Tefsir Tarihi Özelinde İncelenmesi". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 24/3 (Özel Sayı: Yapay Zeka ve İlahiyat: Yeni Paradigmalar Aralık 2024): 493-519.

DOI: 10.33415/daad.1583578

Article Information

Article Types: Research Article, **Received:** 12 November 2024, **Accepted:** 18 December 2024, **Published:** 31 December 2024, **Cite as:** Gelgeç, Sevim. "Analysing Artificial Intelligence Models in the History of Tafsir". *Journal of Academic Research in Religious Sciences* 24/3 (Special Issue: Artificial Intelligence and Theology: New Paradigms, December 2024): 493-519.

DOI: 10.33415/daad.1583578

Öz

Tefsir, Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması için gösterilen çabayı ve yapılan açıklamaları içeren bir disiplindir. Bu alanda geçmişten günümüze birçok müfessir önemli katkılar sunmuştur. Ancak teknolojinin gelişimiyle yapay zekâ ve dil modelleri gibi yeni araçlar da dinî bilgi kaynakları arasında yer almaya başlamıştır. Yapay zekâ modelleri, çok geniş veri havuzlarından yararlanarak çeşitli İslâmî disiplinler hakkında bilgi sunmakta ve sorulara yanıt vermektedir. Bu bağlamda makalede, yapay zekâ modelleri tarafından tefsir tarihi hakkındaki sorulara verilen cevapların doğruluğu, eksiksizliği, kanıtları, konuyla ilgiliği ve yanıtlarının uzunluğu incelenmektedir. Ardından elde edilen cevaplar değerlendirilmekte, verilen yanıtların alanın kaynaklarındaki bilgilerle ne derece örtüştüğü ve eksikliklerinin neler olduğu analiz edilmektedir. Araştırmanın sonucunda ChatGPT ve Google Bard yapay zekâ modellerinin, tefsir tarihine dair sorulara hızlı ve pratik cevaplar verdikleri, fakat yanıtların ve kaynakların çok genel

* Dr. Öğretim Üyesi, Kocaeli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı, Kocaeli, Türkiye, sevim.gelgec@kocaeli.edu.tr, Orcid: orcid.org/0000-0003-3761-7816/ Asst. Prof., Kocaeli University, Faculty of Theology, Department of Tafsir, Kocaeli, Turkey, sevim.gelgec@kocaeli.edu.tr, Orcid: orcid.org/0000-0003-3761-7816.

olduğu, eksiklikler ve yanlışlıklar barındırdığı tespit edilerek bazı öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Tefsir Tarihi, ChatGPT, Google Bard, Soru, Yanıt, Puanlama.

Analysing Artificial Intelligence Models in the History of Tafsir

Extended Abstract

Exegesis of the Qur'an is essential for the correct understanding and living of Islam at both individual and social levels. While exegesis helps us to better comprehend the divine messages conveyed by the Qur'an and apply them to our lives, it also undertakes the task of protecting the spirit of Islam and presenting it to humanity in the most beautiful way. The Qur'an is a message sent not only to Muslims but to all humanity. Tafsir provides a correct understanding of the universal values, principles of belief, teachings of systems and human knowledge in the Qur'an and is instrumental in conveying this message to people. Likewise, tafsir is a science that reveals the deep meanings of the verses of the Qur'an, determines their contexts and establishes a connection with contemporary life by interpreting its text. Tafsir studies in the Islamic world started in the first century of Hijri and continued to develop throughout the ages. While classical exegesis is mostly divided into two as narration and dirayat, in the modern period, tafsir has gained a different dimension with social and political changes. While tafsirs continue to be written in every century, artificial intelligence models have entered our lives and started to play an active role in the XXI century. This article deals with the evaluation of the answers given by artificial intelligence models to questions on the history of tafsir. Tafsir is a discipline that includes the efforts and explanations made for the understanding of the Holy Qur'an and many mufasssir (scholars of tafsir) have made important contributions in this field from past to present. However, with the development of technology, new tools such as artificial intelligence and language models have started to take place among the sources of information. Artificial intelligence models provide information and answer questions about various Islamic disciplines by utilising vast data pools. However, when artificial intelligence models are used to interpret religious texts, ethical issues may also come into play. Because tafsir is not only a linguistic or analytical study; it has deep roots in faith, ethics and the academic tradition of Islam. Relying heavily on AI in this context raises questions about the potential for oversimplification or secularisation of sacred meanings. It is essential that AI-assisted Tafsir research remains under the guidance of qualified scholars who can ensure that interpretations remain true to the spirit and intent of the text. However, for AI models to realise their full potential in Tafsir, ongoing collaboration between technologists and Islamic scholars is essential. Working together, they can develop AI models to respect religious sensitivities while enhancing analytical capabilities. Indeed, as technology develops, AI can play a valuable role in making Tafsir more accessible to a new generation of Muslims worldwide. In this context, the paper examines the accuracy, completeness, reliability, evidence, scope, and length of the answers given by AI models to general questions about the history of tafsir. In the first stage of the study, basic questions about the history of tafsir were selected and these questions were directed to artificial intelligence models. The answers obtained were then evaluated by academicians who are experts in their fields, and the extent to which the answers given overlap with academic knowledge and what their deficiencies are were analysed. Again, the ability of artificial intelligence to transfer information based on the historical sources of tafsir was evaluated. As a result of

the research, it was seen that artificial intelligence models were partially successful in providing general information, but they had deficiencies and were inadequate in subjects requiring in-depth analysis. It has been found that these models provide quick and practical answers to questions about the history of tafsir, but the answers and sources are very general and contain inaccuracies. Therefore, in this article, the answers given by artificial intelligence models to questions related to the history of tafsir are evaluated and specific resource suggestions are presented. According to the results of the research, although artificial intelligence models can meet the basic information needs about the history of tafsir, human guidance and academic evaluations are still needed in areas that require expertise. Although these models enable users to access information quickly, it can be said that they are not sufficient to access accurate information in Islamic sciences. In conclusion, it can be stated that artificial intelligence technology can be used as an auxiliary tool in Islamic sciences, but it should not be seen as a complete and accurate source of information yet.

Keywords: Tafsir, History of Tafsir, ChatGPT, Google Bard, Question, Answer, Scoring.

Giriş

Kur'an'ı tefsir etmek hem bireysel hem de toplumsal düzeyde İslam'ın doğru anlaşılması ve yaşanması için elzemdir. Tefsir, Kur'an'ın aktardığı ilahi mesajları daha iyi kavrayıp bunları hayatımıza uygulamamıza yardımcı olurken aynı zamanda İslam'ın ruhunu koruma ve onu insanlığa en güzel şekilde sunma görevini de üstlenir. Kur'an, sadece Müslümanlara değil, bütün insanlığa gönderilmiş bir mesajdır. Tefsir, Kur'an'daki evrensel değerlerin, inanç ilkelerinin, sistemlerin öğretilerinin ve insani bilgilerin doğru anlaşılmasını sağlar. Böylece mesajın insanlara ulaştırılmasına vesile olur. Keza tefsir, Kur'an'ın ayetlerinin derin anlamlarını ortaya koyan, onların bağlamlarını tespit ve metnini te'vil ederek güncel hayatla bağ kuran bir ilimdir.

İslam dünyasında tefsir çalışmaları, hicri ilk asırda başlamış, çağlar boyunca gelişerek devam etmiştir. Klasik tefsirler daha çok rivayet ve dirayet ağırlıklı olarak ikiye ayrılırken, modern dönemde tefsir, toplumsal ve siyasi değişimlerle beraber farklı bir boyut kazanmıştır. Her asırda tefsirler artarak telif edilmeye devam ederken XXI. yüzyılda yapay zekâ modelleri hayatımıza girmiş ve etkin bir rol oynamaya başlamıştır. Bu makale, hem yapay zekâ modellerinin tefsir tarihiyle ilgili soruları cevaplama kapasitesini hem de yanıt kalitesini objektif bir şekilde ölçmeyi hedeflemektedir.

Türkiye'de yapay zekâ hakkında, Tefsir Tarihi'ni konu alan herhangi bir makaleye rastlanmamıştır.

1. Araştırmanın Yöntemi:

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden karşılaştırmalı analiz ve çoklu durum çalışmasına (case study) uygun bir şekilde tasarlanmıştır.

Çalışma iki yapay zekâ modelinin, ChatGPT-3.5 (OpenAI) ve Google Bard (Google), tefsir tarihi ile ilgili genel sorulara verdiği yanıtların çeşitli kriterler açısından performansını karşılaştırmaktadır. Çalışma toplam 10 soru üzerinden gerçekleştirilmiştir. Yanıtların puanlanması da 10 üzerinden yapılmıştır. Sorular bizim tarafımızdan Tefsir Tarihinin temel konuları esas alınarak oluşturulmuştur. Bu sorular şunlardır: 1. Tefsir nedir? 2. Te'vil Nedir? 3. Tefsir ve Te'vil Arasındaki Farklar Nelerdir? 4. Tefsirin Amacı Nedir? 5. Sahabeden Tefsirde Öne Çıkan İsimler Kimlerdir? 6. Sahabe Tefsirinin Özellikleri Nelerdir? 7. Tabiin Dönemi Müfessirleri Kimlerdir? 8. Tabiin Tefsirinin Kaynak Değeri Nedir? 9. İlk Dilbilimsel Tefsirler Hangileridir? İslam Dünyasında Çağdaş Dönemde Yazılan Tefsirleri ve Müfessirleri Yazınız.

496 | db

1.1. Verilerin Analizi

Oluşturulan sorular, yapay zekâ uygulamaları olan ChatGPT ile Google Bard'a sunulmuş ve bu modeller tarafından üretilen yanıtlar puanlanarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Elde edilen veriler, doğruluğu, eksiksizliği, konuyla ilgililiği, kanıtlara dayanma ve yanıt uzunluğu açısından analiz edilmiştir.

1.2. Araştırmanın Sınırlıkları

- 1- Araştırma soruları yapay zekâ uygulamaları olan ChatGPT ve Google Bard'ın ücretsiz versiyonları ile sınırlıdır.
- 2- Araştırma soruları aynı gün ve aynı İP adresinden sorulan sorulara verilen cevaplarla sınırlıdır.

2. Araştırmanın Bulguları

ChatGPT ve Google Bard'ın Tefsir Tarihi ile ilgili sorulara verdiği cevapların değerlendirilmesi şöyledir:

2.1. Tefsir nedir?

Tablo 1: Tefsir nedir?

Tefsirci	Chat GPT	Google Bard
Doğruluk	4	6
Eksiksizlik	3	4
Kanıtlara Dayanma	3	5
Konu ile İlgililik	5	7
Yanıt Uzunluğu	3	4

ChatGPT ve Google Bard'a "tefsir nedir?" sorusu sorulmuştur. ChatGPT yapay zekâ modeli, bu soruyu¹ ("Tefsir, Kur'an-ı Kerim'in ayetlerini anlamak, açıklamak ve yorumlamak amacıyla yapılan ilmi çalışmalardır. Tefsir, İslam'da Kur'an'ın anlamını daha iyi kavrayabilmek için geliştirilmiş bir disiplindir. Bu çalışmalar, Kur'an'ın indiği bağlamı, ayetlerin dili, kültürel ve tarihsel arka planını göz önünde bulundurarak yapılır.") şeklinde doğru cevaplamış, fakat tefsir çeşitlerine yer vererek soru dışı alana çıkmıştır. Bir başka ifadeyle konuyla ilgili alandan uzaklaşmıştır. ChatGPT'ye hangi kaynaklardan bilgi aktardığı sorulduğunda, İslâmî ilimler ve Tefsir çalışmaları konusunda yaygın olarak kabul edilen genel bilgilere dayandığını belirtmiş, kaynak ismi olarak Taberi (öl. 310/923), Fahreddin Râzî (öl. 606/1210), (İbn Kesîr (öl. 774/1373) ve Elmalılı Hamdi Yazır (öl. 1942)'in tefsirlerini zikretmiştir. Verdiği kaynaklar, doğrudan bu sorunun cevabının verildiği kaynaklar değildir. Tefsir çeşitlerine örnek olarak bu kaynaklar verilebilir, fakat tefsir tanımı için bu kaynaklar kullanılamaz. Yapay zekâ geliştiricileri tarafından Tefsir Tarihi ile ilgili temel kaynaklar,² uygulamaların kolayca erişebileceği hale geti-

¹ Makale boyunca yer verilen parantez içindeki bilgiler (yanlış düzeltmek için kendi yazdığımız kısımlar hariç) yapay zekâ uygulamalarına aittir.

² Tefsir Tarihi kaynakları için bk. Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Menî' ez-Zühri İbn Sa'd, *Tabakatü'l-kübra* (Leiden: E.J. Brill: Julius Lippert, 1908); Ebü'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe*, thk. Tâhâ Muhammed ez-Zeynî (Kahire: Mektebetü'l-Külliyati'l-Ezheriyye, 1917); Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr Suyuti, *Tabakatü'l-müfessirin*, thk. Muhammed Ömer Ali (Kahire: Mektebetü Vehbe, 1976); Şemseddin Muhammed b. Ali b. Ahmed Dâvûdî, *Tabakatü'l-müfessirin*, thk. Muhammed Ömer Ali (Kahire: Mektebetü Vehbe, 1972); Ahmed b. Muhammed Ednevî, *Tabakatü'l-müfessirin*, thk. Süleyman b. Salih Hazzî (Medine: Mektebetü'l-Ulum ve'l-Hikem, 1997); Cevdet Bey, *Tefsir tarihi* (İstanbul: Darülfünûn İlahiyat Fakültesi Talebe Cemiyeti: Ahmed Kâmil Matbaası, 1927); Muhammed Fazıl b. Muhammed Tahir b. Muhammed İbn Âşûr, *et-Tefsir ve ricaluhu*

rilmelidir. Google Bard yapay zekâ modeli ise, öncelikle tefsirin, sözlük ve terim anlamını vermiştir: (“Tefsir, Arapça “fesr” kökünden türemiş olup, “açıklamak, beyan etmek, yorumlamak” anlamlarına gelir. İslam dini bağlamında ise Kur'an-ı Kerim ayetlerinin anlamını açıklamak, yorumlamak ve derinlemesine incelemek anlamına gelir.”) Daha sonra önem, amaç, tefsir çeşitleri bakımından açıklamalar yapsa da sorunun dışında bir yanıt vermekle konunun ilgi alanından uzaklaşmıştır. Google Bard’a kaynak sorulduğunda da *TDV İslam Ansiklopedisi*,³ Wikipedia, İslam ilimleri siteleri ve Taberî, İbn Kesir gibi klasik tefsirlerin isimlerini vermiştir. Halbuki bu eser ve siteler “tefsir nedir” sorusunun yanıtını (DİA hariç) bu haliyle veremez. Çünkü bunlar, genel bilgiler olup verdikleri bilgilerin doğruluğu teyit edilmiş, yüzeysel bilgilerdir. Üstelik Wikipedia ve İslam ilimleri siteleri, alan dışı bilgileri de verdikleri yanıtların kapsamına dahil edebilmektedirler. Taberî ve İbn Kesîr gibi tefsir kaynakları da ancak tefsire dair genel bilgiler vermektedir. Dolayısıyla her iki yapay zekâ modeli doğru kaynak sunma konusunda yetersiz kalmış, ancak Google Bard, *TDV İslam Ansiklopedisi*’ni kaynak olarak göstermekle ChatGPT’den bir adım öne geçmiştir. ChatGPT’nin yanıt uzunluğu 131 sözcükten oluşmaktadır ve bunlardan 63 sözcük sorulan sorunun doğrudan yanıtıdır. Google Bard 225 sözcük kullanmıştır ve bunlardan 27 sözcük sorunun cevabıyla ilgilidir. Geri kalan tefsir çeşitleri gibi yanıtlar, sorunun kapsamının dışındadır.

498 | db

2.2. Te’vil Nedir?

Tablo 2: Te’vil Nedir?

Tefsirci	Chat GPT	Google Bard
Doğruluk	4	6
Eksiksizlik	3,2	3,7
Kanıtlara Dayanma	3,8	4,1
Konu ile İlgililik	3,5	3,8
Yanıt Uzunluğu	4	5

(Kahire: Matabiü’l-Ezher, 1997); Muhammed es-Seyyid Hüseyin Zehebi, *et-Tefsir ve’l-müfessirun* (Kahire: Matbaatü’s-Saade, 1961); Muhsin Demirci, *Tefsir Tarihi* (İstanbul: İfav Yayınları, 2012); İsmail Çalışkan, *Tefsir Tarihi* (Ankara: Bilay Yayınları, 2021).

³ Abdülhamit Birişik, “Tefsir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 40/281; M. Suat Mertoğlu, “Tefsir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 40/291.

ChatGPT ve Google Bard'a "te'vil nedir?" sorusu sorulmuştur. ChatGPT, bu soruyu ("Te'vil, İslam düşüncesinde bir terim olarak Kur'an-ı Kerim ayetlerinin derin anlamlarını keşfetmek ve yorumlamak amacıyla yapılan açıklamalardır. Te'vil, bir ayetin görünen (zahiri) anlamının ötesine geçerek, onun altında yatan mecazi veya sembolik anlamı ortaya koymaya çalışır. Bu terim genellikle, ayetlerin ilk bakışta anlaşılması zor olan, soyut ya da sembolik ifadelerinin anlaşılmasını sağlamak için kullanılır.") şeklinde konudan uzak ve tefsire verdiği anlamın aynısını vererek yanlış cevaplandırmış, Te'vilin yapıldığı alanı da müteşâbih ayetler, tasavvufî yorumlar, felsefî ve kelâmî tartışmalarla sınırlamıştır. Oysa Te'vilin bir alanı da tefsirdir. Dolayısıyla "Te'vil nedir" sorusunun dışına çıkarak konuyla ilgisinden uzaklaşmıştır. Dayandığı kanıtlar arasında İmam *Gazali'nin İhya-u Ulumuddin*, (doğrusu *İhyâu Ulûmiddîn*), Fahreddin Razi'nin *Mefatihul-Gayb (Tefsir-i Kebir)*, İbn Arabi'nin (öl. 638/1240) *Fütühat-ı Mekkiye*, Elmalılı Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'an Dili* eserleri yer almıştır. Böylece kaynak konusunda da isabet kaydetmemiştir. Çünkü bu kaynaklar, Te'vili doğrudan tanımlayan kaynaklar olmayıp, onun hakkında genel bilgiler ihtiva etmektedir. Bilgi hatalarının yanı sıra tanımında da eksiklikler mevcuttur. Zira te'vil, İslâmî ilimlerde farklı bir anlama gelirken tefsir özelinde "naslarda geçen bir lafzı bir delile dayanarak aslî mânasından alıp taşıdığı muhtemel mânalardan birine nakletmek" şeklinde daha sınırlı bir manayı ihtiva etmektedir. Burada ChatGPT doğrudan te'vil kavramına odaklanmış, tefsirdeki konumunu göz ardı etmiş görünmektedir. Ayrıca İbn Arabi ve İmam Gazali'yi hatalı şekilde tefsir kaynakları olarak sunmuştur Taberi tefsirinin "Tefsir ve Te'vil" arasındaki farkı anlattığı yönünde de yanlış bir bilgi vermiştir. Bu farka tefsirinde yer veren ve tefsir-te'vil ayrımını sistematik hale getiren İmâm Mâtürîdî'dir.⁴ Te'vilin kullanım alanları da genel tabloyu vermekten uzaktır. Google Bard ise aynı soruya verdiği cevapla te'vili "tefsir" anlamında açıklamış fakat ChatGPT'ye göre daha iyi bir performans sergilemiştir: ("Te'vil, Arapça "evl" kökünden türemiş olup, sözlük anlamı olarak "dönmek, varılacak yere ulaştırmak" şeklinde ifade edilebilir. İslâmî terminolojide ise "bir ayetin zahiri anlamından farklı bir manaya yorumlanması" olarak tanımlanır. Yani, bir ayeti kelimenin tam anlamıyla değil, bağ-

⁴ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne Tefsiru'l-Mâtürîdî*, thk. Mecdî Bâsellûm (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2005), I, 349.

lamı ve diğer ayetlerle olan ilişkisi göz önünde bulundurularak farklı bir şekilde anlamaya çalışmaktadır.”)

Sorunun kapsamında olmamasına rağmen te'vilin amaçlarına yer vermiş, hatalı şekilde tefsirin amaçlarını te'vilin amaçları olarak zikretmiştir. Te'vilin şartları ve te'vilin önemini doğru biçimde izah etmiş olsa da bu yanıt istenmediği için sorunun dışına çıkmıştır. Kaynak olarak *TDV İslâm Ansiklopedisi*'ni, İslam ilimleri sitelerini, Üniversite kütüphanelerini, akademik veri tabanlarını ve Taberi, İbn Kesir gibi müfessirlerin tefsir kitaplarını saymıştır. Bu yapay zekâ modeli de asıl kaynaklar konusunda eksik ve yetersiz kalmıştır. Kanıtlarını tefsir tarihiyle ilgili kaynaklara dayandıramamıştır. ChatGPT, 191 sözcükle konuyu izah etmiş, bunlardan 53 sözcük sorunun yanıtıyla doğrudan ilgili bulunmuştur. Google Bard ise verdiği bilgileri 238 sözcükle ifade etmiş, bunlardan 50'si sorulan sorunun yanıtından oluşmuştur. Geri kalanlar sorunun yanıtı kapsamına girmemektedir.

2.3. Tefsir ve Te'vil Arasındaki Farklar Nelerdir?

Tablo 3: Tefsir ve Te'vil Arasındaki Farklar Nelerdir?

Tefsirci	Chat GPT	Google Bard
Doğruluk	3,5	3
Eksiksizlik	3	3
Kanıtlara Dayanma	3	4
Konu ile İlgililik	4	3
Yanıt Uzunluğu	4	3

ChatGPT ve Google Bard'a “tefsir ve te'vil arasındaki farklar nelerdir?” sorusu sorulmuştur. ChatGPT, önce tefsir ve te'vili açıklamıştır: (“Tefsir: Genellikle Kur'an ayetlerinin zahiri (görünürdeki) anlamını ortaya çıkarmaya çalışır. Yani ayetin ilk bakışta anlaşılabilir açık ve literal anlamını yorumlar. Tefsir, ayetin kelime anlamı, gramer yapısı, tarihi ve dilsel bağlamını göz önünde bulundurarak açıklamalar yapar. Te'vil: Ayetin batını (derin, içsel) anlamlarına ulaşmaya çalışır. Te'vil, genellikle mecazi, sembolik veya soyut anlamları ortaya çıkarmayı hedefler ve ayetlerin daha derin katmanlarında yatan manalara dikkat çeker.”) Ancak tefsiri açıklarken onun hem literal anlama odaklandığını belirtmekte hem de tefsirin tarihsel ve dilsel bağlamı ortaya koyduğunu ifade etmektedir. Bu şekilde çelişkili

ve tutarsız bilgiler vermektedir. Çünkü literal okuma ile bağlamsal okuma birbirine zıt iki okuma biçimidir. Devamında ise şu bilgilere yer vermektedir: (“Yorumlama yöntemi Tefsir: Ayetleri yorumlarken daha çok rivayetlere, yani sahabe, tabiîn ve Hz. Peygamber'den gelen açıklamalara dayanır. Geleneksel kaynakları temel alır ve ayetlerin bağlamını göz önünde bulundurarak yoruma gider. Te'vil: Ayetleri akıl yürütme, felsefi ve mantıki çıkarımlarla yorumlar. Te'vil, ayetin mecazi anlamını bulmak için daha fazla akıl yürütmeye dayanabilir. Özellikle müteşabih (anlamı açık olmayan) ayetlerde sıkça başvuru- lan bir yöntemdir. Kesinlik derecesi Tefsir: Kesin ve açık anlamlar üzerinde yoğunlaşır. Müfessir, Kur'an'ın anlamını açıklarken daha so- mut ve net sonuçlar elde etmeyi hedefler. Ayetlerin anlaşılmasında kesin hükümler vermeye çalışır. Te'vil: Yorumlamada daha fazla es- neklik sağlar ve ayetlerin farklı anlamlarına açık kapı bırakır. Te'vilde yapılan yorumlar genellikle kişisel bir bakış açısını içerir ve kesinlik iddiasında olmayabilir. Kullanım alanı Tefsir: Genellikle ayetlerin açık anlamlarını öğrenmek ve bunları açıklamak isteyen her düzey- deki Müslüman için kullanılır. İlmî tefsir çalışmaları halk arasında da anlaşılabilir niteliktedir. Te'vil: Daha çok derin düşünceye sahip olan alimler, mutasavvıflar ve filozoflar tarafından tercih edilen bir yön- temdir. Tasavvufî yorumlarda ve felsefi yaklaşımlarda te'vil önemli bir yer tutar.) hakkında verdiği bilgilerde ise isabet kaydetmektedir. Te'vilin hedefi Tefsir: Kur'an'ı herkesin anlayabileceği bir dilde açık- lamak ve İslam dininin temel öğretilerini doğru bir şekilde aktarmak- tır. Hedef, Kur'an'ın pratik yönünü ortaya çıkarmaktır. Te'vil: Ayetle- rin altında yatan gizli ve derin anlamları keşfetmek, özellikle tasav- vufî veya felsefi düşüncelerle bağlantı kurarak ayetleri daha içsel bir bakış açısıyla yorumlamaktır.”)

Verdiği bilgilerde de te'vili, tefsirden uzak (yani tefsir, tarihî bağ- lam çerçevesinde okumak, te'vil ise sözü muhtemel anlamlardan bi- rine hamletmek) bir şekilde yorumlayarak sadece tasavvufa hasret- mektedir. Kaynak sorulduğunda, genellemeci bir şekilde Taberî, İmam Gazalî (öl. 505/1111) -müfessir değildir-, Fahreddin er-Râzî, Elmalılı Hamdi Yazır gibi müfessir ve alimleri vermekte, tefsir ve te'vili sistematik hale getiren Mâtürîdî'yi (öl. 333/944) zikretmemek- tedir.

Diğer yapay zekâ modeli Google Bard da önce tefsir ile te'vili açıklamakta, tefsirle ilgili bazı bilgileri yanlış şekilde (bağlam gibi) te'vil hakkında zikretmektedir: (“Tefsir: Arapça "fesr" kökünden tü-

remiş olup, "açıklamak", "beyan etmek" anlamlarına gelir. Tanımı: Kur'an ayetlerinin zahiri (açık) anlamını, dilbilgisi kuralları ve sözlük anlamları çerçevesinde açıklamaktır. Amacı: Ayetlerin asıl maksadını, hükümlerini ve hikmetlerini ortaya koyarak, doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktır. Örneği: "Güneş doğudan doğar" ayetinin doğrudan ve açık anlamını belirtmek tefsirdir. Te'vil: Arapça "evl" kökünden türemiş olup, "dönmek", "varılacak yere ulaştırmak" anlamlarına gelir. Tanımı: Ayetin zahiri anlamının ötesine geçerek, bağlamı, diğer ayetlerle olan ilişkisi ve iniş sebebini göz önünde bulundurarak farklı bir manaya yorumlamaktır. Amacı: Ayetin derin anlamını kavrayarak, zahiri anlamıyla çelişen veya anlaşılması güç olan noktaları açıklığa kavuşturur. Örneği: "Sizden biriniz babasının katili gibidir" ayetinin, sadece babayı öldürmekle sınırlı kalmayıp, büyük günahları işlemenin de benzer bir sonuç doğurduğunu ifade etmek te'vildir.") Google Bard, te'vil ve tefsir arasındaki temel farkları açıkladığı kısımda ise ("Derinlik: Tefsir, ayetin yüzeysel anlamıyla ilgilenirken, te'vil daha derinlemesine bir inceleme yapar. Esneklik: Tefsir daha kesin ve net bir açıklama sunarken, te'vilde farklı yorumlar olabilir. Amaç: Tefsir, ayetin asıl anlamını ortaya koymayı amaçlar, te'vil ise ayetin farklı yönlerini ve içerdiği mesajları açığa çıkarmayı hedefler.") "derinlik" kısmı hariç doğru bilgiler (tefsir derinlik, te'vil yüzeysellik içerebilir) sunmaktadır. Kaynak olarak yine *TDV İslam Ansiklopedisi*'ni vermekte ve "Mâtürîdî'nin Te'vil Anlayışı" ismindeki makaleden daha detaylı bilgi edinilebileceğini söylemektedir. Google Bard, bu kaynak bilgileri arasında tefsir tarihi kaynaklarına değinirse de bu konuda ChatGPT'nin önüne geçtiği söylenebilir. ChatGPT, konuyu 366 kelime ile izah etmekte, bunlardan 290'ı soruların yanıtını oluşturmaktadır. Google Bard, konuyu açıklarken 240 kelime kullanmakta, bunlardan sadece 44'ü sorunun cevabını karşılamaktadır. Geri kalanlar ise sorunun yanıtıyla ilgili değildir.

502 | db

2.4. Tefsirin Amacı Nedir?

Tablo 4: Tefsirin Amacı Nedir?

Tefsirci	Chat GPT	Google Bard
Doğruluk	4	8
Eksiksizlik	3	7
Kanıtlara Dayanma	2	3
Konu ile İlgililik	5	4

Yanıt Uzunluğu	1	5
----------------	---	---

ChatGPT ve Google Bard'a "Tefsirin amacı nedir?" sorusu sorulmuştur. ChatGPT, bu soruya kısa ve kısmen yetersiz cevap vermiş, ("Tefsirin amacı, Kur'an-ı Kerim'in ayetlerini derinlemesine açıklamak, anlamak ve anlaşılır hale getirmektir. Tefsir, ayetlerin bağlamını, dilini, tarihsel arka planını, dini ve hukuki yönlerini inceler. Bu süreç, Müslümanların Kur'an'ı doğru bir şekilde anlamalarına ve yaşamlarına uygulamalarına yardımcı olur. Tefsir aynı zamanda Kur'an'ın mesajını daha iyi kavramak, yanlış yorumlamalardan kaçınmak ve İslam'ın temel ilkelerini açıklığa kavuşturmak için yapılır.) Kur'an'ın hidayet yönünün ortaya çıkmasında tefsirin rolüne değinmemiştir. Yine yazdığı cevabın genel İslami bilgiye dayandığını ve tefsirin İslam bilimlerindeki yaygın kabul görmüş tanımlarından biri olduğunu söylemiştir. Doğrudan bir kaynak adı vermeksizin araştırmacıyı tefsir usulü⁵ ve Kur'an ilimleri hakkında yazılmış eserlere yönlendirmiştir. Google Bard ise sorulan soruya konuyla ilgili doğru ve yeterli yanıtlar vermiştir: ("Ayetlerin Zahirî Anlamını Belirlemek: Ayetlerin kelime anlamını, dilbilgisi kurallarını ve sözlük anlamlarını göz önünde bulundurarak açıklamak. Ayetlerin İniş Sebeplerini (Esab-ı Nüzul) Belirlemek: Ayetlerin hangi olay veya durum üzerine indiğini araştırmak ve bu sayede ayetin özel durumdaki anlamını daha iyi kavramak. Ayetlerin Hukukî Hükümlerini Çıkarmak: Ayetlerden hüküm çıkarmak ve bu hükümlerin günlük hayata uygulanmasına dair yol gösterici olmak. Ayetlerin İçerdiği Bilgileri Güncel Hayata Taşımak: Ayetlerde yer alan bilimsel, tarihsel ve ahlaki bilgileri günümüz insanının anlayabileceği bir şekilde açıklamak. Ayetler Arasındaki İlişkileri Kurmak: Ayetleri birbirleriyle ilişkilendirerek genel bir anlam bütünlüğü oluşturmak. Ayetlerin Mucizevi Özelliklerini Belirlemek: Kur'an'ın dil, üslup ve içerik bakımından mucizevi yönlerini ortaya koymak. İnsanları Doğru Yola İletmek: Ayetlerin verdiği

⁵ Tefsir Usûlü kaynakları için bk. Ahmed b. Abdülhalîm İbn Teymiyye, *Mukaddime fi Usûli't-Tefsîr*, thk. Muhammed Subhî b. Hasen el-Hallâk Ebû Mus'ab (Riyâd: Mektebetü'l-Meârif, 2010); Ebû Abdillâh Bedruddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısrî el-Minhâcî eş-Şâfiî ez-Zerkeşî, *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân* (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2011); Celaleddin Abdurrahman es-Suyuti, *el-İtkân fi ulûmi'l-Kur'ân* (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1317); Muhammed Abdülazîm Zürkânî, *Menahilu'l-İrfan fi Ulumi'l-Kur'ân*, thk. Bedî' Seyyid el-Lihâm (Suriye: Daru Kuteybe, 2010); İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1983); Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü* (İstanbul: İfav Yayınları, 2012); İsmail Çalışkan, *Tefsir Usûlü* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2021).

mesajları insanlara doğru bir şekilde anlatarak onları hayra teşvik etmek, şerden korumak.”) *TDV İslâm Ansiklopedisi*’nin tefsir ilmi hakkında genel bir bakış açısı sunmak ve daha spesifik konulara yönelik kaynaklara ulaşmak için mükemmel bir başlangıç noktası olduğunu söyleyerek başka kaynak belirtmemiş, sadece Taberi ve İbn Kesir gibi klasik tefsirlere müracaat edilebileceğini belirtmiştir. Böylece kaynak verme konusunda eksik ve yetersiz kalmıştır. ChatGPT, tefsirin amacını sadece 56 sözcük ile açıklamıştır. Bu sözcüklerin tamamı sorunun doğrudan yanıtından oluşmaktadır. Google Bard ise 219 sözcük ile konuyu izah etmiş, bunlardan 121 sözcük sorunun doğrudan cevabıdır.

2.5. Sahabeden Tefsirde Öne Çıkan İsimler Kimlerdir?

Tablo 5: Sahabeden Tefsirde Öne Çıkan İsimler Kimlerdir?

Tefsirci	Chat GPT	Google Bard
Doğruluk	2	3
Eksiksizlik	2	2
Kanıtlara Dayanma	1	4
Konu ile İlgililik	2	3
Yanıt Uzunluğu	2	4

ChatGPT ve Google Bard’a “Sahabeden Tefsirde Öne Çıkan İsimler Kimlerdir?” sorusu sorulmuştur. ChatGPT, İbn Abbâs için “Ter-cümânu’l-Kur’an” yerine “Kur’an’ın sahibi” diyerek yanlış bilgi sunmuş, sadece 5 sahabenin (İbn Abbas (öl. 68/687-88); İbn Mes’ûd (öl. 32/652-53), Ubayy ibn Ka’b (öl. 33/654?), Ali İbn Ebû (doğrusu Ebû) Tâlip (öl. 40/661), Zeyd b. Sâbit (öl. 45/665?) adına yer verip Ebû Mûsâ el-Eş’ârî’yi (öl. 42/662-63) ve Abdullah b. Zübeyr’i (öl. 73/692) zikretmeyerek eksik bilgi vermiştir. Ayrıca eksik bir amaç tanıtımı mevcuttur. Şöyle ki tefsirin amacı “Bilme ve yanlış yorumdan kaçınma” şeklinde dünyaya ait bir eylem olarak okunmuş, “Dünya ve ahiret saadetini sağlamak” genel prensibi dikkate alınmıştır. Kanıtlarının bu kaynaklarda geniş bir şekilde ele alındığını belirtmiştir: (“Tefsir Usulü” üzerine yazılmış eserler, “Kur’an Tarihi” ve “Sahabe Hayatı” konulu kitaplar, İbn Kesir’in Tefsiri gibi) genel bilgilerle yetinilmiştir. Verdiği bilgilerin, genel İslami literatürde ve tefsir kaynaklarında yer alan bilgilere dayandığını, bu isimlerin tefsirdeki önemi ve katkıları, İslami tarih kitapları, hadis kaynakları ve

klasik tefsir eserleri (örneğin Taberî, Kurtubî, İbn Kesir".) Dolayısıyla ChatGPT, eksik bilgi sunmakla kalmamış, kaynak olarak da spesifik bir eser adı verememiştir.

Google Bard ise aynı soruya önce sahabe tanımını yaparak yanıt vermiş daha sonra özellikleriyle beraber 5 sahabe (Hz. Ali, Abdullah İbn Abbâs, Abdullah b. Mes'ûd, Ömer b. el-Hattâb (öl. 23/644), Muâz b. Cebel (öl. 18/639) ismini kaydetmiştir. Müfessir Sahabeden kabul edilen Übey b. K'ab'a ve Mûsâ b. el-Eş'ârî'ye yer vermemiştir. Ömer b. el-Hattâb da temayüz eden sahâbe arasında yer almamaktadır. Hz. Ali hakkında "Nahle suresinin tefsiri ile bilinir" şeklindeki yanıtıyla sure adında (Doğrusu Nahl) yanlışlık yapmıştır. Yine Hz. Ali için "Hz. Peygamber'den en çok hadis rivayet eden sahabe" bilgisini vermesi de tamamen yanlış bir bilgidir. Çünkü Müksirûn (en çok hadis rivayet eden) sahabe Ebû Hüreyre, Abdullah b. Ömer, Enes b. Mâlik, Hz. Âişe, Abdullah b. Abbas ve Câbir b. Abdullah'tır.⁶ Google Bard daha sonra sorunun kapsamında olmamasına rağmen sahabe tefsirinin özelliklerine değinmekte, bu da odak noktasının değiştiğini göstermektedir. Kaynak olarak da klasik ve modern tefsirlere, *TDV İslam Ansiklopedisi*'ne, Üniversite kütüphanelerine, İslam araştırma merkezlerine işaret etmiş, kendi ifadesiyle konunun spesifik yönleri için ise İbn Sa'd'ın *Tabakâ*'ı ve Buhari, Müslim gibi hadis kitaplarına müracaat edilebileceğini söylemiştir. Kaynak bakımından Google Bard'ın ChatGPT'den kısmen daha isabetli olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü kanıtlarını dayandığı bu kaynaklar eksik olsa da doğrudur.⁷ ChatGPT, konu hakkında açıklamalarını 113 kelime ile yapmış, bunlardan 91 kelime sorunun yanıtı hakkındadır. Google Bard'ın yanıtının uzunluğu ise, 261 sözcükten oluşmakta, bunlardan 130 kelime sorunun cevabından müteşekkildir.

2.6. Sahabe Tefsirinin Özellikleri Nelerdir?

Tablo 6: Sahabe Tefsirinin Özellikleri Nelerdir?

Tefsirci	Chat GPT	Google Bard
Doğruluk	2	3
Eksiksizlik	2	3
Kanıtlara Dayanma	2	4

⁶ Cemal Ağırman, "Müksirûn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 31/532.

⁷ Önerilen kaynaklar ilgili dipnotlarda belirtilmiştir.

Konu ile İlgililik	3	4
Yanıt Uzunluğu	3	5

ChatGPT ve Google Bard'a "Sahabe Tefsirinin Özellikleri Nelerdir?" sorusu sorulmuştur. ChatGPT, bu soruya yanlış yanıtlar vermiştir: ("1. Kur'an'a Yakınlık: Sahabeler (doğrusu sahabe), Kur'an'ın indirildiği dönemde yaşayan kişiler oldukları için ayetlerin nazil olduğu bağlamı ve anlamını en iyi bilenlerdir. 2. Rivayet Yoluyla Aktarım: Tefsir, genellikle sahabeler arasında rivayet edilerek aktarılmıştır. Bu rivayetler, hadis kaynaklarında da yer alır. 3. Sade ve Anlaşılır Dil: Sahabe tefsirleri, genellikle sade bir dil kullanılarak yapılmış ve halkın kolayca anlayabileceği şekilde ifade edilmiştir. 4. Ayetlerin Bağlamı: Sahabeler, ayetlerin iniş sebeplerini (sebeb-i nüzul) ve ayetlerin toplumsal ve tarihi bağlamlarını dikkate alarak açıklamalar yapmışlardır. 5. İlk Dönem İslam Anlayışı: Sahabe tefsiri, İslam'ın ilk dönemindeki inanç, ibadet ve ahlak anlayışını yansıtır. 6. Müfessirlerin Görüşleri: Her sahabe, kişisel deneyimlerine ve İslam anlayışına göre farklı yorumlar yapabilmıştır. Bu, zengin bir tefsir çeşitliliği yaratmıştır. 7. Hadislerle Destekleme: Sahabe, tefsirlerinde sıklıkla Peygamber Efendimiz'in hadislerine başvurarak ayetlerin anlamını pekiştirmiştir.") ChatGPT'nin gerek sahabenin Kur'an'ın indiği dönemde yaşamaları nedeniyle ayetlerin bağlamına şahit olmalarını tefsir konusunda büyük bir etken olarak kaydetmesi gerekse diğer maddelerde sıraladığı bilgiler doğru ve yerindedir. Verdiği bu bilgilerde dayandığı kanıtlar ise eksik ve alakasızdır. Kanıt olarak Sahabe Hayatı üzerine yazılan eserleri, Kur'an tefsiri ve tefsir usullerini, Taberî ve İbn Kesîr'in tefsirlerini, sahabenin Kur'an yorumlarını destekleyen hadislerin yer aldığı Buhârî ve Müslim gibi hadis kaynaklarını sunmuştur. ChatGPT yapay zekâ modeli, yine kanıtlarını bu sorulan hususun işlendiği kaynaklara değil, genel İslâmî ilimlerle ilgili eserlere işaret etmekle yetinmiştir. Google Bard'ın yanıtlarına bakıldığında, sahabe tefsirinin İslam tefsir tarihinde önemli bir yere sahip olduğunu, çünkü Kur'an'ı en yakın kaynaktan dinleme fırsatı bulduklarını ve böylece sonraki dönemlere örnek teşkil ettiklerini belirtmiştir. Bu isabetli girişten sonra yine doğru bir şekilde sahabenin Kur'an'ın bütünlüğünü sağlamak için ayetleri birbiriyle tefsir ettiklerini kaydetmiştir. Bir de sahabenin Kur'an'ı tefsir ederken kendi görüşlerini de ortaya koyduklarını ve içtihadı başvurduklarını kaydetmiştir ki bu genelleme yanlıştır. Çünkü içlerinden bazıları tefsirden uzak durmuşlardır. Ayrıca "Birçok fıkhi mesele, sahabenin ayetleri

yorumlamaları sonucu ortaya çıkmıştır” yargısı da hatalıdır. Çünkü fikhî meseleler daha çok tabiin döneminde önem kazanmıştır. İlgili yapay zekâ modelinin geniş ama yer yer hatalı bilgiler verdiği söylenmelidir. Google Bard’ın dayandığı kanıtlar, Taberî, İbn Kesîr ve Kurtubî gibi klasik tefsirlerle sınırlı kalmıştır. Dolayısıyla kaynak bakımından da hatalı ve eksik olduğu söylenebilir. ChatGPT’nin yanıtının uzunluğu 147 sözcüktür. Bu sözcüklerden 126’sı yanıtla doğrudan alakalıdır. Google Bard’ın yanıtlarının uzunluğu ise 309 sözcükten oluşmakta, bunlardan 180’i konuyla ilgilidir.

2.7. Tabiin Dönemi Müfessirleri Kimlerdir?

Tablo 7: Tabiin Dönemi Müfessirleri Kimlerdir?

Tefsirci	Chat GPT	Google Bard
Doğruluk	3	5
Eksiksizlik	2,8	3,7
Kanıtlara Dayanma	5	1
Konu ile İlgililik	4	3
Yanıt Uzunluğu	6	4

ChatGPT ve Google Bard’a “Tabiin dönemi müfessirleri kimlerdir? sorusu sorulmuştur. ChatGPT, tabiin dönemi müfessirleriyle ilgili soru kapsamında olmayan bir giriş yapmıştır. Sonra konuyu şöyle izah etmiştir: (“Tabiîn dönemi müfessirleri, İslam’ın erken dönemlerinde yaşamış, sahabeden ilim almış ve tefsir çalışmalarında büyük katkılar sağlamış olan alimlerdir. Bu dönemin önde gelen müfessirleri, Kur’an’ı tefsir ederken sahabe neslinin bilgisini aktarmış ve sonraki tefsir ekollerine temel oluşturmuşlardır.”) Ayrıca Mücahid (öl. 103/721), İkrime (öl. 105/723), Katâde b. Diame (öl. 117/735), Hasan Basrî (öl. 110/728), Said b. Cübeyr (öl. 94/713?), Tavus b. Keysân (öl. 106/725), Dahhâk b. Müzâhim (öl. 105/723), Atâ b. Ebû Rebâh (öl. 114/732) gibi müfessirlerin özellikleri hakkında yanlış bilgi vermiştir. Ehl-i sünnet alimleri Basra tefsir ekolünü kabule etmediği halde ChatGPT ona yer vermiştir. Kufe tefsir ekolünden olanlar Basra ekolü olarak ifade edilmiştir. Medine tefsir ekolünden herhangi bir isim yer almamıştır. Kaynak değeri ile temel özelliklerini aynı kabul edip bu doğrultuda cevaplar vermesi de hatalıdır. Örneğin bu sayılan müfessirlerin hepsinin İbn Abbâs’ın öğrencileri olduğunu ve hepsinin onun ders halkalarında bulunduğunu ifade etmiştir. Hal-

buki hepsinin hocası İbn Abbâs olmayıp farklı tefsir ekollerinde yer almaktadırlar. Yine tabiin müfessirlerin hepsine yer vermemiştir. Al-kame b. Kays (öl. 62/682), Mesrûk b. el-Ecdâ (öl. 63/683?), Esved b. Yezîd (öl. 75/694), Ebû Âliye (öl. 90/709), İbrahim en-Nehâî (öl. 96/714), Muhammed b. Ka'b el-Kurazî (öl. 108/726?), Muhammed b. Sîrîn (öl. 110/729), Zeyd b. Eslem (öl. 136/754), listede yer almamıştır. Fakat ChatGPT, kanıtlara dayanma hususunda bu defa bir sıçrama yapmış ve içinde bu konuda bilgilerin yer aldığı kaynakları isim ve eser olarak (Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîl-i Âyi'l-Kur'ân*, Muhammed Hüseyin ez-Zehbî (öl. 748/1348), *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*, İbn Kesîr (öl. 774/1373), *Tefsirü'l-Kur'ân Tefsiru'l-Kur'anil-Azim*, Suyûtî (öl. 911/1505) *el-İtkan fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Ignâc (doğrusu Ignaz) Goldziher (öl. 1850/1921), *Die Richtungen der islamischen Koranauslegung (İslam Tefsir Ekolleri)*⁸ vermiştir. Ancak eserlerin arasında spesifik kaynak olmadığı halde klasik tefsirler de yer almış, fakat diğer verdiği eser ve müellif isimlerinde (Zehbî, Suyûtî ve Goldziher) isabet kaydetmiştir.

508 | db

Google Bard'ın yanıtına gelince o da Said bin Cübeyr, Mücahid bin Cebr, İkrime, Ata bin Ebû Rebah, Hasan Basri, Tavus bin Keysan gibi ChatGPT ile ortak tabiin müfessirlere ondan ayrı olarak da İbrahim en-Nehâî, Muhammed bin Sîrîn gibi müfessirlere ve özelliklerine yer vermiştir. Google Bard, tabiin müfessirlerinin sadece kimler olduğu sorulmasına rağmen onların özelliklerini de açıklamıştır: ("Said bin Cübeyr: Medine'de yaşayan ve İbn Abbas'tan ders alan önemli bir alimdir. Kur'an tefsirinde hadisleri ve sahabe görüşlerini bir araya getirmesiyle bilinir. Mücahid bin Cebr: Mekke'de yaşamış ve İbn Abbas'tan ders almıştır. Özellikle Kur'an'ın iniş sebepleri (esbab-ı nüzul) konusunda uzmanlaşmıştır. İkrime: Hz. Ömer'in kızı Hafsa'nın kölesi olup, ondan hadis rivayet etmiştir. Kur'an'ın tefsirinde hadis ve kıraat ilimleriyle birlikte fıkıh ilimlerini de kullanmıştır. Ata bin Ebi Rabah: Medine'de yaşayan ve Abdullah bin Ömer'den ders almıştır. Tefsirinde kıyas ve rey yöntemlerini kullanmasıyla bilinir. Hasan Basri: Irak'ta yaşayan ve İslam'ın ilk büyük mütekellimlerinden biridir. Tefsirinde akli delillerden de yararlanmış. Tavus bin Keysan: Yemen'de yaşayan ve Abdullah bin Ömer'den ders almıştır. Tefsirinde fıkıh ve hadis ilimlerini bir araya getirmiştir. İbrahim en-Nehai: Küfe'de yaşayan ve İbn Abbas'tan ders almıştır. Tefsirinde kı-

⁸ Ignaz Goldziher, *İslâm Tefsir Ekolleri*, çev. Mustafa İslamoğlu (İstanbul, 1997).

yas ve rey yöntemlerini kullanmasıyla bilinir. Muhammed bin Sîrîn: Küfe'de yaşayan ve İslam hukuku alanında önemli çalışmaları olan bir alimdir. Tefsirinde de fıkıh ilimlerini kullanmıştır.”) Kanıtlara dayanma konusunda Google Bard, bu defa çok yetersiz kalmış, konuyla doğrudan ilgisi olmayan Taberî, Kurtubî ve İbn Kesîr tefsirlerini kaynak göstermiştir. Üstelik Taberî'nin tefsirinin nüzul sırasına göre yazılan bir tefsir olduğunu ifade ederek yanlış bir bilgi kaydetmiştir. ChatGPT'nin yanıtının uzunluğu 520 kelimedenden oluşmakta, bunlardan sadece 38'i doğrudan sorunun yanıtıyla ilgilidir. Google Bard'ın yanıtı ise 328 sözcükten oluşmakta, bunlardan 21'i sorunun yanıtıyla alakalıdır.

2.8. Tabiin Tefsirinin Kaynak Değeri Nedir?

Tablo 8: Tabiin Tefsirinin Kaynak Değeri Nedir?

Tefsirci	Chat GPT	Google Bard
Doğruluk	2	6
Eksiksizlik	3,2	4,4
Kanıtlara Dayanma	1	1
Konu ile İlgililik	3,6	4,8
Yanıt Uzunluğu	3	6

ChatGPT ve Google Bard'a “Tabiin tefsirinin kaynak değeri nedir? sorusu sorulmuştur. ChatGPT, bu soruyu şöyle açıklamıştır: (“1. Sahabe Bilgilerini Aktarma: Tabiin müfessirleri, sahabelerden (doğrusu sahabeden) öğrendikleri bilgileri aktarmışlar, bu sayede Kur'an'ın anlamını ve bağlamını sahabe perspektifiyle sunmuşlardır. 2. Yöntem Geliştirme: Tabiin döneminde tefsir metodolojisi daha sistematik hale gelmiş, ayetlerin açıklanmasında tarihsel, dilbilgisel ve kültürel bağlamlar dikkate alınmıştır. 3. Zenginlik ve Çeşitlilik: Farklı Tabiin müfessirlerinin yorumları, Kur'an'ın farklı yönlerini ve anlam katmanlarını keşfetme imkânı sağlar. Bu çeşitlilik, dinî yorumların zenginliğini artırır. 4. Hadislerle Destekleme: Tabiin müfessirleri, tefsirlerinde hadislerden yararlanmışlar, bu da yorumların daha sağlam bir temele oturmasını sağlamıştır. 5. Fıkıh ve Ahlak Anlayışı: Tabiin tefsirleri, İslam hukukunu (fıkıh) ve ahlakını anlamada önemli bir rol oynamış, dini hükümleri ve yaşam prensiplerini açıklamıştır. Bu yönleriyle, tabiin tefsiri hem teolojik hem de pratik anlamda İslam düşüncesine önemli katkılarda bulunmuş bir kaynak olarak değerlendirilmiştir.”)

rilir.”) Bu cevaplar arasında “tabiin döneminde tefsir metodolojisinin sistemli bir şekilde geliştirildiğini” söyleyerek yanlış bir bilgi sunmuştur. Çünkü tefsirin sistemleşmesi daha sonraki dönemde gerçekleşmiştir. Yine tabiin müfessirlerinin Kur'an'ın anlamını ve bağlamını sahabe perspektifiyle sundukları yönündeki kaydı da tam olarak doğruyu yansıtmamaktadır. Tabii müfessirlerin sahabeden yararlandıkları ve ders halkalarında buldukları bir gerçek ise de tabiinin konumunu nüzule tanıklık eden sahabeden ayırmak gerekir. Kanıtlara dayanma hususunda ise genel kaynaklara yer vermekle yetinmiştir. Kaydettiği bilgileri İbn Kesîr tefsirine, tefsir usulleri üzerine yazılmış eserlere, sahabe ve tabiin hayatı üzerine yazılmış eserlere ve hadis kaynaklarına dayandırmıştır.

Google Bard, bu soruya daha kapsamlı ve kısmen doğru yanıtlar vermiştir: (“Sahabe Tefsirinin Devamı: Tabiiler, sahabelerden (doğrusu sahabeden) aldıkları bilgi ve tecrübeyle Kur'an tefsirine devam etmişlerdir. Sahabe tefsirinin temel ilkelerini koruyarak, bu ilmi daha da geliştirmişlerdir. Hadislerin Tefsirde Kullanımı: Tabiiler, Kur'an ayetlerinin anlamlarını açıklamak için Peygamber Efendimizin (sav) hadislerine sıkça başvurmuşlardır. Bu sayede, ayetlerin zahirî anlamlarıyla birlikte batınî anlamları da daha iyi anlaşılmuştur. Fıkıh İlimlerinin Tefsire Etkisi: Tabiiler, tefsir yaparken fıkıh ilimlerinden de yararlanmışlar ve ayetlerin hukuki hükümlerini ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu sayede, tefsir ile fıkıh arasında daha sıkı bir bağ kurulmuştur. Kıyas ve Rey Yöntemlerinin Kullanımı: Bazı tabiiler, ayetlerin anlamlarını belirlemek için kıyas ve rey gibi yöntemlere başvurmuşlardır. Bu yöntemler, İslam hukukunun gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Tefsir İlminin Çeşitliliğine Katkı: Tabiiler, farklı bölgelerde yaşamış ve farklı görüşlere sahip olmuşlardır. Bu durum, tefsir ilminin zenginleşmesine ve çeşitlilik kazanmasına katkı sağlamıştır. Sonraki Nesiller İçin Örnek Olma: Tabiiler, sonraki nesil müfessirler için önemli bir örnek olmuşlardır. Onların tefsir yöntemleri ve yaklaşımları, İslam tefsir tarihinde önemli bir yer tutmaktadır.”) ChatGPT'nin “Tabiîn müfessirleri, hadisleri kullanarak ayetlerin zahirî anlamlarıyla birlikte batınî anlamlarını anlaşılır kılmışlardır.” şeklindeki yanıtı doğruyu yansıtmamaktadır. Zira onlar döneminde sufi tefsirler henüz yazılmamış, daha çok Garîbu'l-Kur'an, İrâbu'l-Kur'an ve Meâni'l-Kur'an gibi lugavî tefsirler telif edilmiştir. Google Bard, kanıtlara dayanma konusunda ise çok yetersiz kalmış, konuyla doğrudan ilgisi olmayan Taberî, Kurtubî ve İbn Kesîr tefsirlerine yer

vermiştir. Üstelik Taberî tefsirinin nüzul sırasına göre yazılmış bir tefsir olduğunu söyleyerek hatasını ikinci kez tekrarlamıştır. Chat-GPT'nin bu soruya yanıtı 130 kelimedenden oluşmakta, bunlardan 102'si sorunun yanıtından müteşekkildir. Google Bard'ın 270 sözcükten oluşmakta, bunlardan 154 sözcük sorunun doğrudan yanıtıyla ilgilidir.

2.9. İlk Dilbilimsel Tefsirler Hangileridir?

Tablo 9: İlk Dilbilimsel Tefsirler Hangileridir?

Tefsirci	Chat GPT	Google Bard
Doğruluk	2	1
Eksiksizlik	2	1
Kanıtlara Dayanma	5	2
Konu ile İlgililik	1.5	1
Yanıt Uzunluğu	3	4

ChatGPT ve Google Bard'a "İlk dilbilimsel tefsirler hangileridir?" sorusu sorulmuştur. ChatGPT, dilbilimsel tefsirleri Kisâî'nin (öl. 189/804) *Me'âni'l-Kur'an*'ı ile başlatmış, tefsir tarihi kitaplarında geçen (Zeyd b. Ali b. Hüseyin (öl. 122/739) *Tefsîru Garîbi'l-Kur'âni'l-Mecîd*, Vâsıl b. Atâ (öl. 131/748) *Me'âni'l-Kur'an*, Ebân b. Tağlîb el-Cerîrî (öl. 141/758) *Garîbu'l-Kur'an*, Muhammed b. Saîb el-Kelbî (öl. 146/763) *Garîbu'l-Kur'an*) öncesindeki isimlere yer vermemiştir. İlk dilbilimsel tefsirler daha fazla olmasına rağmen (Yahya b. Sellâm (öl. 200/816) *et-Tesârif Tefsîru'l-Kur'an mimmâ İştēbehēt Esmâuhû ve Tasarrefet Me'ânih*, Kutrub Muhammed b. el-Müstenîr (öl. 210/825) *Müşkilü'l-Kur'an*, İ'râbu'l-Kur'an, el-Ahfeş el-Evsat (öl. 215/830) *Kitâbu Me'âni'l-Kur'an*, Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm (öl. 223/837) *Me'âni'l-Kur'an*, *Garîbu'l-Kur'an*, Abdullah b. Yahyâ İbnu'l-Yezîdî (öl. 237/851) *Garîbu'l-Kur'an ve Tefsîruhû*, İbn Kuteybe (öl. 276/889) *Te'vîlu Müşkili'l-Kur'an*, *Garîbu'l-Kur'an*, el-Müberred (öl. 286/900) *Me'âni'l-Kur'an ve mâ İttefeka Lafzuhû ve İhtelefe Ma'nâhu mine'l-Kur'âni'l-Mecîd*)⁹ sadece 5 eser saymıştır: (Münezzeh İbn Müslim el-Kisâî (öl. 189/805) *Me'âni'l-Kur'an*, Ferrarî (öl. 207/823) *Me'âni'l-Kur'an*, Ebu Ubeyde (öl. 210/824) *Mecâzu'l-Kur'an*, Ferrarî (öl. 207/823) *Mecâzu'l-Kur'an*, Zemahşerî (öl. 538/1144) *el-Keşşâf*). Üs-

⁹ Çalışkan, *Tefsir Tarihi*, 147.

telik 5. olarak yer verdiği eser ve müellifi ise tamamen yanlıştır. Bu durumda hem eksik hem de yanlış bilgi vermiştir. Ayrıca müfessir Ferrâ'nın adını Ferrari şeklinde yanlış yazmıştır. Yine müfessir Zemaşeri ilk dilbilimsel tefsirciler arasında zikredilmezken ChatGPT ilk dönem dilci müfessirler arasında saymıştır. Kanıtlarını dayandırdığı kaynaklar, Zehebî'nin *et-Tefsîr ve'l-müfessirîn*'u, İsmail Cerrahoğlu'nun *Tefsir Tarihi* ve Ignác Goldziher, *Die Richtungen der islamischen Koranauslegung (İslam Tefsir Ekolleri)* adlı eserleri şeklinde olup, bu eserler ChatGPT yapay zekâ modelinin doğru verdiği bilgilerin kanıtlarını ispatlar niteliktedir. Kanıtlarını dayandırdığı diğer kaynaklar olan Toshihiko Izutsu (öl. 1993) *Kur'an'da Allah ve İnsan (God and Man in the Quran)*, Ebu Ubeyde, *Mecâzu'l-Kur'ân* ise ilgili sorunun cevabının kanıtlarının yer aldığı kaynaklar değildir.

Aynı soru Google Bard'a yöneltildiğinde, dilbilimsel tefsir hakkında ilk satırlarda öncelikle soru dışı bilgilere yer verdiği görülmüştür: ("Dilbilimsel tefsir, Kur'an-ı Kerim ayetlerinin dilbilgisi, sözcük anlamları ve üslubu gibi dilsel özelliklerine odaklanarak anlamlarını ortaya çıkarmayı hedefleyen bir tefsir yöntemidir. Bu yöntem, İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren kullanılmış olsa da sistematik bir hal alması ve ayrı bir disiplin olarak ortaya çıkması daha sonraki dönemlere rastlar. İlk dönem dilbilimsel tefsir literatürüne dair bir analiz yapan çalışmalar, bu alanda öne çıkan üç temel kavramı ortaya koymaktadır: Garîbu'l-Kur'ân: Kur'an'da anlamı zor veya az bilinen kelimelerin açıklanmasıdır. Bu alanda ilk çalışmalar İbn Abbas'a kadar uzanır. İ'râbu'l-Kur'ân: Kur'an ayetlerinin irab (çekim) özelliklerinin incelenmesi ve bu sayede anlamlarının daha iyi anlaşılmasıdır. Meâni'l-Kur'ân: Kur'an ayetlerinin anlamlarının derinlemesine incelenmesi ve farklı anlamlara gelebilecek kelimelerin bağlamlara göre doğru anlamlarının belirlenmesidir.") Ancak ilerleyen satırlarda ilk dilbilimsel tefsirden sadece 2 tanesini (İbn Abbâs *Garîbu'l-Kur'an*, Muhammed b. Uzeyz es-Sicistânî *Garîbu'l-Kur'an*) kaydedebilmiştir. Son müellifin doğru adı "Ebû Hâtim Sehl b. Muhammed b. Osmân b. Kâsım (Yezîd) el-Cüşemî es-Sicistânî (ö. 255/869)"dir. Yine Google Bard, soru kapsamında olmamasına rağmen ilk dilbilimsel tefsirlerin önemi hakkında bilgi vererek alan dışına çıkmıştır. Yani konudan uzaklaşmıştır. Kanıtlarını ise bu alanda yazılmış iki akademik makaleye ("İlk Dönem Dilbilimsel Tefsir Literatürüne Dair Bir Analiz - Garîbu'l-Kur'ân Örneği": avesis.marmara.edu.tr/yayin/a0143dd3-9242-4c01-bd52-4dc12b6ab8f0/ilk-donem-dilbilimsel-tefsir-litera-

turune-dair-bir-analiz-garibul-kuran-orneği, “Dilbilimsel Tefsirin Gelişimi ve İbn Abbâs'ın Dilbilimsel Tefsîre Etkisi”: dergipark.org.tr/tr/pub/kesitakademi/issue/59817/863701) dayandırmıştır. Spesifik bir kaynak verdiği söylenebilirse de tali bir kaynak olması bakımından yetersizdir. ChatGPT'nin verdiği kaynaklar daha doğrudur. ChatGPT, yanıtını toplam 248 sözcükle izah etmiş, bunlardan sadece 18'i sorunun cevabıyla ilgilidir. Google Bard da bu soruyu 272 sözcükle izah etmiş, bunlardan sadece 10 sözcük sorunun yanıtını oluşturmaktadır.

2.10. İslam Dünyasında Çağdaş Dönemde Yazılan Tefsirleri ve Müfessirleri Yazınız.

Tablo 10: İslam Dünyasında Çağdaş Dönemde Yazılan Tefsirleri ve Müfessirleri Yazınız.

Tefsirci	Chat GPT	Google Bard
Doğruluk	3,5	4
Eksiksizlik	3	3
Kanıtlara Dayanma	4	2
Konu ile İlgililik	3	1
Yanıt Uzunluğu	6	3

ChatGPT ve Google Bard'a “İslam dünyasında çağdaş dönemde yazılan tefsirleri ve müfessirleri yazınız” sorusu sorulmuştur. ChatGPT, sadece müfessir ve tefsir isimlerinin sorulduğu bu soruya özelliklerini de içine alan detaylı-gereksiz yanıtlar vermiştir: (“1. Seyyid Kutub (1906-1966) *Fî Zilâl-i'l-Kur'ân*. Seyyid Kutub, modern dönem İslami düşünceye ve siyasal İslam'a önemli katkılar sağlamış bir düşünürdür. *Fî Zilâl-i'l-Kur'ân* eseri, sadece bir tefsir olarak değil, aynı zamanda toplumsal ve siyasal bir manifesto niteliğindedir. Kutub'un tefsiri, Kur'an'ın toplumsal ve siyasal yönlerini vurgulayan, İslam'ı modern sorunlara çözüm olarak sunan bir yaklaşımla yazılmıştır. Temel Yaklaşım: Tefsir, daha çok İslam'ın sosyal adalet, insan hakları ve İslam Devleti kavramları üzerine odaklanır. 2. Mevdudi (1903-1979) *Tefhîmü'l-Kur'an*. Pakistanlı İslam âlimi ve düşünür Mevdûdî, Kur'an'ı çağdaş Müslümanlar için anlaşılır hale getirmeye çalışmış, İslami yönetim ve siyaset teorileri üzerine önemli tezler geliştirmiştir. Tefhimü'l-Kur'an adlı tefsiri, çağdaş bir dille yazılmış ve Kur'an'ı toplumsal ve siyasal bir perspektiften yorumlayan kapsamlı bir çalışma-

dır. Temel Yaklaşım: İslami hükümet ve toplumsal düzenin kurulması gerekliliği üzerinde durur. 3. Muhammed Esed (1900-1992) *The Message of the Qur'an (Kur'an Mesajı)*. Avusturya kökenli bir Yahudi olan ve sonradan İslam'a giren Muhammed Esed, Kur'an'ı İngilizceye çevirmiş ve tefsir etmiştir. Onun tefsiri, özellikle Batı dünyasında İslam'ı anlatmayı hedefleyen, derin anlam analizleri içeren bir çalışmadır. *The Message of the Qur'an*, Kur'an'ın anlaşılmasına yönelik entelektüel bir yaklaşım sunar. Temel Yaklaşım: Akılcı, felsefi ve tarihsel bağlama dayalı bir tefsir anlayışını benimser. 4. Fazlur Rahman (1919-1988) *Major Themes of the Qur'an (Kur'an'ın Ana Temaları)* Pakistanlı İslam alimi Fazlur Rahman, Kur'an'ı modern bir perspektiften analiz eden ve İslam'ın temel kavramlarını çağdaş dünyanın sorunlarıyla ilişkilendiren bir yaklaşıma sahiptir. Rahman, özellikle İslam'ın modernizme ve Batı düşüncesine nasıl cevap verebileceği konusuna odaklanmıştır. Temel Yaklaşım: Kur'an'ın ahlaki ve sosyal boyutlarına vurgu yapar ve tarihsel bağlamı dikkate alır. 5. Rashid Rıza (1865-1935) *Tefsîrül-Menâr* Mısırlı İslam düşünürü ve gazeteci olan Rashid Rıza, hocası Muhammed Abduh ile birlikte *Tefsîrül-Menâr* adlı eseri yazmıştır. Bu eser, İslam'ın modernleşme sürecinde nasıl bir yol izlemesi gerektiği ve Kur'an'ın sosyal reformlar açısından nasıl yorumlanabileceği üzerine yoğunlaşır. Temel Yaklaşım: İslam'ın Batı sömürgeciliği karşısında yeniden diriltilmesi gerektiği ve Kur'an'ın çağdaş meselelere çözümler sunduğu görüşündedir. 6. Muhammed Abduh (1849-1905) *Tefsîrül-Menâr*. Abduh, İslam dünyasında modernist tefsir geleneğinin öncülerindendir. İslam'ı modern bilim ve akılla uyumlu bir şekilde yorumlamaya çalışmış, dini reform hareketlerinde önemli rol oynamıştır. *Tefsîrül-Menâr*, Kur'an'ı sosyal reformların kaynağı olarak gören bir yaklaşımla yazılmıştır. Temel Yaklaşım: Modernizm ve İslam'ı birleştiren reformist bir tefsir anlayışı geliştirir. 7. Mahmud Şeltut (1893-1963) *Tefsîrül-Kur'ânî'l-Kerîm*. El-Ezher Üniversitesi'nin önemli bir alimi olan Mahmud Şeltut, Kur'an'ın çağdaş Müslümanlar için daha anlaşılır hale getirilmesi gerektiğine inanmış ve modern bir tefsir yazmıştır. Şeltut'un tefsiri, dini içtihat ve modern bilimin bir araya getirildiği bir çalışmadır. Temel Yaklaşım: İslam'ın evrensel değerlerinin modern dünyada nasıl uygulanabileceğini ele alır. 8. Elmalılı Hamdi Yazır (1878-1942) *Hak Dini Kur'an Dili*. Türkiye'de Cumhuriyet döneminde yazılmış en önemli tefsirlerden biridir. Elmalılı Hamdi Yazır, Osmanlı medrese geleneği ve modern bilimlerini harmanlayarak kapsamlı bir tefsir kaleme almıştır. Eser, geleneksel İslam anlayışıyla mo-

dern dönemin ihtiyaçlarını birleştiren derin bir yorum sunar. Temel Yaklaşım: Kur'an'ın lafzî ve anlam bütünlüğünü dikkate alan bir tefsirdir. 9. Ali Bulaç *Kur'an Tefsiri*. Ali Bulaç, Türkiye'de çağdaş dönem müfessirlerinden biridir ve İslami kaynakların modern dünya ile nasıl ilişkilendirilebileceğine dair özgün yaklaşımlar geliştirmiştir. Bulaç'ın tefsiri, çağdaş konularla Kur'an ayetlerini bir araya getiren yorumlar içerir. Temel Yaklaşım: Modern sosyal bilimler ve İslam düşüncesi arasında köprü kurar. 10. Yusuf el-Karadavi (1926-2022) *et-Tefsirü'l-Kâfi*. Yusuf el-Karadavi, çağdaş İslam dünyasında önemli bir alim ve düşünürdür. Onun tefsir çalışmaları, Kur'an'ın çağdaş meselelere dair hükümlerini ve İslam'ın modern toplum üzerindeki etkisini analiz eder. Temel Yaklaşım: Kur'an'ın toplumsal ve siyasal boyutlarına yönelik eleştirel bir bakış açısı sunar.”)

ChatGPT, 10 adet tefsir ve müfessir adına yer verse de eksik bıraktığı isimler olmuştur. Örneğin Şevkânî (öl. 1250/1834) *Fethu'l-Kadîr*, Seyyid Ahmed Han (öl. 1817/1898) *Tefsîru'l-Kur'ân*, Tantâvî Cevherî (öl. 1862/1940) *el-Cevâhir fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Muhammed Tâhir İbn Âşûr (öl. 1879/1973) *et-Tahrîr ve't-Tenvîr* ve Süleyman Ateş *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri* gibi önemli eser ve müfessirlere yer vermemiştir. Çağdaş dönem olarak XX. yüzyılı esas aldığı düşünülse bile son iki müfessir bu döneme ait olduğu için yer vermesi gerekirdi. Fazlurrahmân müfessir olmadığı halde onu müfessirler arasında zikretmiştir. Muhammed Reşîd Rızâ'nın telif ettiği *Tefsîru'l-Menâr*'ı da ayrı ayrı zikrederek hem Muhammed Abduh'a hem de Reşîd Rızâ'ya nispet etmiştir. Zira tefsirin içeriği ikisine ait olsa da telif eden Reşîd Rızâ'dır. Yanıtının kanıtlarını ise önce yer verdiği tefsirlere dayandırmış, sonra ek kaynaklar başlığıyla Muhammed Hüseyin ez-Zehbî'nin, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn* ve Fuat Sezgin'in,¹⁰ *Geschichte des Arabischen Schrifttums (GAS)* adlı eserini kaynak göstermiştir. Bu kaynaklar eksik olsa da sorunun yanıtının yer aldığı kaynaklardır.

Aynı soru Google Bard'a sorulduğunda, sorunun içeriğinde olmasa da öncelikle çağdaş dönemin tefsir anlayışı hakkında bilgi vermiş: (“İslam dünyasında tefsir geleneği, Kur'an-ı Kerim'in indiği günden itibaren önemli bir yer tutmuştur. Sahabe ve tabiilerin tefsir anlayışları, İslam alimlerinin yüzyıllar boyunca Kur'an'ı anlama ve yorumlama çabalarına yön vermiştir. Çağdaş dönemde de bu gelenek devam etmiş, ancak değişen dünya koşulları ve bilimsel gelişmeler

¹⁰ Fuat Sezgin, *Târîhu't-turâsi'l-arabi*, çev. Mahmûd Fehmi Hicâzî vd. (Riyâd, 1403).

ışığında yeni yorumlar ve yaklaşımlar ortaya çıkmıştır.”) daha sonra bazı çağdaş müfessir ve eserlerini sıralamıştır. Devamında ise konuyla ilgisi olmayan bazı isimlere yer vermiş, verdiği isimler arasında da gerçek olmayan şahıslar yer almıştır. Yer verdiği müfessirlerin eser adlarını vermemiştir. Müfessirler ise şunlardır: Muhammed Esed, Seyyid Kutup, Yusuf el-Karadavî, Muhammed Hüseyin el-Esad, Mustafa Cerrahi. Bu isimlerden Mustafa Cerrahi ve tefsiri hakkında bilgi edinilememiştir. Türkiye’de çağdaş tefsir çalışmaları yapan müfessirler başlığı altında ise şu isimlere yer vermiştir: Mehmet Okuyan, Hayrettin Karaman, Süleyman Ateş. Bu isimler arasında Hayrettin Karaman’ın müstakil bir tefsiri olmayıp Kur’an Yolu tefsirinin yazarlarından biridir. Dolayısıyla Google Bard yapay zekâ modeli hem eksik (çağdaş dönem müfessir ve tefsirlerinin tümünü yazamamıştır. Hangileri olduğunu yukarıda belirtmiştik.) hem yanlış bilgiler kaydetmiştir. Kanıtları sorulduğunda da doğru olarak sadece *TDV İslam Ansiklopedisi*’ni verebilmiştir. Soru soran araştırmacıyı, isim vermeksizin biyografik çalışmalara ve akademik dergilere yönlendirmiştir. Ayrıca yine isim vermeden üniversite kütüphanelerini, akademik veri tabanlarını ve İslâmî ilimlerle ilgili web sitelerini tavsiye ederek online kaynaklardan yararlanılabileceğini söylemiştir. Bu bilgileri verirken hangi kaynaklardan yararlandığı şeklinde ikinci bir soru yöneltildiğinde ise, internet kaynakları, akademik veri tabanları, özellikle tefsir tarihi, Kur’an-ı Kerim ilimleri ve İslam düşüncesi alanında yazılmış kitaplar, müfessirlerin hayatları, eserleri ve tefsir anlayışları hakkında detaylı bilgi sunan kaynaklardan yararlandığını belirtmiştir. Bu yönüyle Google Bard, araştırmacıya bilgi erişimi hususunda bir perspektif sunmuş olsa da genel bir alana yönlendirmiş, spesifik bir kaynak gösterememiştir. ChatGPT yapay zekâ modeli soruyu 750 kelime ile yanıtlamış, bunlardan 73 kelime sorunun yanıtını oluşturmaktadır. Google Bard’ın yanıtının uzunluğu ise 392 kelimedenden oluşmakta, fakat sadece 17’si sorunun yanıtıyla ilgilidir.

516| db

Sonuç

Tefsir tarihi özelinde yapay zekâ modellerinden elde edilen verilerin doğruluğu, eksiksizliği, konu ile ilgililik, kanıtlara dayanma, yanıt uzunluğu açısından yapılan karşılaştırma sonuçlarını incelediğimizde; ChatGPT’nin ortalama doğruluk puanı 10 üzerinden 3, Google Bard’ın ise 4,5 olarak bulunmuştur. Yanıtların eksiksizliği bakımından ChatGPT 2,72 puan, Google Bard 3,48 puanı hak etmiştir. Doğru kanıtlara dayanma konusunda ChatGPT 2,98 puanda kalırken

Google Bard'ın puanı 3,1 olmuştur. Sorulan soruların konuyla ilgisini doğrudan kurarak yanıt oluşturmada ChatGPT 3,46 puan, Google Bard, 3,46 puan elde etmiştir. Yanıt uzunluğu açısından iki model arasında bazı sorularda kayda değer bir fark yok iken bazı sorularda ise verdikleri yanıtların uzunluğu iki model açısından da değişkenlik göstermiştir. Buna göre ChatGPT'nin puanı 3,5, Google Bard'ın puanı 4,3 olarak bulunmuştur.

Tablo 11: Yapay Zekâ Uygulamalarının Genel Ortalaması

Tefsir Tarihi Genel Ortalama	Chat GPT	Google Bard
Doğruluk	3	4,5
Eksiksizlik	2,72	3,48
Kanıtlara Dayanma	2,98	3,01
Konu ile İlgililik	3,46	3,46
Yanıt Uzunluğu	3.5	4,3

Her iki yapay zekâ uygulamasına sorular farklı günlerde sorulduğunda, verdikleri yanıtlarda farklılıklar gözlemlenmiştir. Farklı bir günde ikinci defa aynı soru sorulduğunda daha uzun cevap verdikleri tespit edilmiştir.

Yukarıdaki sonuçlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, yapay zekâ modellerinin geniş bilgi havuzlarına erişebilme kapasiteleri olduğu halde genel düzeyde bilgi vermekle yetindikleri, bu bilgilerin de kısmen doğru olmadığı görülmüştür. Yine derinlikli analiz gerektiren tefsir konularında bu modellerin yetersiz kaldığı bir tespit olarak ifade edilebilir.

Araştırmanın sonuçlarına göre, yapay zekâ modelleri tefsir tarihi hakkında temel bilgi ihtiyaçlarını karşılayabilecek durumda olsa da uzmanlık gerektiren alanlarda halen insan rehberliği ve akademik değerlendirmelere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu modeller, kullanıcıların hızla bilgiye ulaşmasını sağlasa da İslâmî ilimlerde doğru bilgiye erişmek için yeterli olmadığı söylenebilir. Sonuç olarak, yapay zekâ teknolojisinin İslâmî ilimlerde yardımcı bir araç olarak kullanılabilmesi, ancak henüz tam ve doğru bir bilgi kaynağı olarak görülmemesi gerektiği ifade edilebilir.

Sonuç olarak her iki yapay zekâ modeli de tefsir tarihi ile ilgili sorulara yetersiz ve eksik yanıtlar vermesine rağmen, Google Bard genel ortalama olarak, ChatGPT'ye göre kısmen daha fazla güvenilirlik oranına sahip gözükmemektedir ChatGPT ve Google Bard yapay zekâ uygulamalarının, temel bilgi kaynaklarına hızlı ve kolay erişim olanağı sunmaları sebebiyle yararlı uygulamalar oldukları, fakat bu uygulamaların kontrol edilmeden kullanılması durumunda, risk barındırma ve etik sonuçlar ortaya çıkarma potansiyeline sahip oldukları özellikle vurgulanmalıdır. Diğer taraftan İslâmî ilimlerle ilgili kaynak verme hususunda eksikleri ve yetersizlikleri mevcuttur. Dolayısıyla kanıtlara dayanma ve kaynak gösterme açısından geliştirilmeleri gerekmektedir. Tefsir Tarihi ile ilgili temel ve tali kaynaklar olarak kaynakçada belirtilen eserlere, mutlaka erişim sağlanmalıdır. İslâmî ilimlere dair yayınların çok ve yeterli olmasına rağmen, bu yayınların içeriğine internette ulaşılammaktadır. Dolayısıyla yapay zekadan alınan cevapların doğruluğu, internete girilen İslâmî verilerin çeşitliliği ve çokluğu oranındadır. Postmodern dünyada bilginin dili İngilizce olduğuna göre İslâmî kaynakların batı dillerine tercümelerine hız verilmesiyle ve bu verilerin internete açık erişimli olarak girilmesiyle, yapay zekadan başka ilimlerde alınan verim, İslâmî ilimlerde de alınmış olacaktır. Böylece tefsir araştırmalarında da yapay zekânın destekleyici bir araç olarak kullanımı daha faydalı hale gelecektir.

518 | db

Kaynakça

- Ağırman, Cemal. "Müksirûn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31/532-533. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer. *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe*. thk. Tâhâ Muhammed ez-Zeynî. Kahire: Mektebetü'l-Külliyati'l-Ezheriyye, 1917.
- Bey, Cevdet. *Tefsir tarihi*. İstanbul: Darülfünûn İlahiyat Fakültesi Talebe Cemiyeti: Ahmed Kâmil Matbaası, 1927.
- Bırışık, Abdülhamit. "Tefsir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40/281-290. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 4. Basım, 1983.
- Çalışkan, İsmail. *Tefsir Tarihi*. Ankara: Bilay Yayınları, 4. Basım, 2021.
- Çalışkan, İsmail. *Tefsir Usûlü*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 3. Basım, 2021.
- Dâvûdî, Şemseddin Muhammed b. Ali b. Ahmed. *Tabakâtü'l-müfessirîn*. thk. Muhammed Ömer Ali. Kahire: Mektebetü Vehbe, 1972.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Tarihi*. İstanbul: İfav Yayınları, 12. Basım, 2012.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Usûlü*. İstanbul: İfav Yayınları, 18. Basım, 2012.
- Ednevî, Ahmed b. Muhammed. *Tabakâtü'l-müfessirîn*. thk. Süleyman b. Salih Hazzî. Medine: Mektebetü'l-Ulum ve'l-Hikem, 1997.

- Goldziher, Ignaz. *İslâm Tefsir Ekolleri*. çev. Mustafa İslamoğlu. İstanbul, 1997.
- İbn Âşûr, Muhammed Fazıl b. Muhammed Tâhir b. Muhammed. *et-Tefsîr ve ricâluhu*. Kahire: Matabiü'l-Ezher, 1997.
- İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Meni' ez-Zühri. *Tabakâtü'l-kübrâ*. Leiden: E.J. Brill: Julius Lippert, 1908.
- İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdülhalîm. *Mukaddime fî Usûli't-Tefsîr*. thk. Muhammed Subhî b. Hasen el-Hallâk Ebû Mus'ab. Riyâd: Mektebetü'l-Meârif, 2010.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Te'vîlâtü ehli's-sünne Tefsîru'l-Mâtürîdî*. thk. Mecdî Bâsellûm. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005.
- Mertoğlu, M. Suat. "Tefsir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40/290-294. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.
- Sezgin, Fuat. *Târîhu't-turâsi'l-arabî*. çev. Mahmûd Fehmi Hicâzî vd. Riyâd, 1403.
- Suyûtî, Ebû'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr. *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1317.
- Suyûtî, Ebû'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr. *Tabakâtü'l-müfessirin*. thk. Muhammed Ömer Ali. Kahire: Mektebetu Vehbe, 1976.
- Zehebî, Muhammed es-Seyyid Hüseyin. *et-Tefsîr ve'l-müfessirin*. Kahire: Matbaatü's-Saade, 1961.
- Zerkeşi, Ebû Abdullah Bedruddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısrî el-Minhâcî eş-Şâfiî. *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2011.
- Zürkânî, Muhammed Abdülazîm. *Menâhilu'l-irfân fî ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Bedî' Seyyid el-Lihâm. Suriye: Dâru Kuteybe, 2010.

